

УДК 811.111:81:39:81'374.3

АКТУАЛІЗАЦІЯ СЛОВНИКОВИХ ДЕФІНІЦІЙ ЛЕКСЕМИ «FAMILY» У БРИТАНСЬКОМУ МЕДІА-ДИСКУРСІ В КОНТЕКСТІ ЕВОЛЮЦІЇ БРИТАНСЬКОЇ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Матіяш-Гнедюк І. М.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

У статті здійснено спробу проаналізувати актуалізацію словникових дефініцій лексеми *family* протягом XVIII–XXI ст. у британському медіа-дискурсі цих століть. Розглянуто трансформацію мовної картини світу в контексті аналізу модифікації семантичної структури лексеми *family* на матеріалі газетних публікацій Британії останніх чотирьох століть з урахуванням даних аналізу лексикографічних тлумачень.

Ключові слова: мовна картина світу, семантична структура слова, лексичне значення слова, дефініція, лексема, семема, сема, медіа-дискурс.

Матіяш-Гнедюк И. М. Актуализация словарных дефиниций лексемы «FAMILY» в британском медиа-дискурсе в контексте эволюции британской языковой картины мира. В статье осуществляется попытка проанализировать актуализацию словарных дефиниций лексемы family на протяжении XVIII–XXI веков в британском медиа-дискурсе. Рассматривается трансформация языковой картины мира в контексте анализа модификаций семантической структуры лексемы family на материале газетных публикаций Британии последних четырех веков, принимая во внимание данные анализа словарных толкований.

Ключевые слова: языковая картина мира, семантическая структура слова, лексическое значение слова, дефиниция, лексема, семема, сема, медиа-дискурс.

Matiiash-Hnediuk I. M. Actualization of dictionary definitions of the lexeme «FAMILY» in the British media discourse in the context of evolution of the British language picture of the world. The article presents the attempt to analyze the actualization of dictionary definitions of the lexeme family during XVIII–XXI centuries in the British media discourse. The transformation of the language picture of the world is examined in the context of the analysis of modifications of semantic structure of the lexeme family using British newspaper publications of the last four centuries regarding the results of the analysis of lexicographic definitions. Printed mass media have always been an important and influential part of social life. They take part in the creation and exchange of ideas and opinions as people receive a lot of knowledge about the world indirectly through mass media. These facts contribute to the analysis on linguocultural element of words both synchronically and diachronically. Comparing newspaper texts it becomes possible to highlight similarities and differences in the interpretation of the notion expressed by some lexeme. The semantic structure of the word is considered through the tight connection with the hierarchy of ideas in the mental world model. The modifications of the lexeme structural components, the loss of the existing and the acquirement of new meanings and their shades are bound with both the language development and with the extralinguistic factors such as the development of the community, social, political and historical events. Moreover, the analysis of articles indicates social "about the author" understanding of the notion. Since newspapers are affordable and available for all members of the society, they are the representatives of a live language which unites knowledge and experience.

Key words: language world image, semantic structure of the world, definition, lexical meaning, lexeme, sememe, seme, media discourse.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Упродовж багатьох десятиліть лінгвістів цікавлять питання ролі мови в пізнанні світу, взаємозв'язку мови і культури, мови і мислення, природи мовної картини світу (МКС) тощо. У наукових розвідках пропонують немало варіантів розв'язання проблем у зазначених площинах, але загальновизнаної теорії поки що не існує. Слід вказати, що з огляду на це з'явилися нові напрями лінгвістики, які репрезентують новітні дослідження в галузі культурно-етнічних складників мови, мовної особистості, мовних стереотипів, ведуться дискусії щодо розмежування мовної та концептуальної картин світу та багато ін. У пропонованій статті здійснено спробу простежити структурно-семантичні зміни лексеми *family* та актуалізацію її словникових дефініцій у британському медіа-дискурсі.

Актуальність цього дослідження полягає в тому, що в сучасному мовознавстві окреслилась тенденція до вивчення мовних явищ через екстралінгвальні фактори в тісному взаємозв'язку із ментально-структурною моделлю суспільства. Щодо **завдань**, то слід сказати, що аналіз еволюції лексеми *family* дасть змогу описати особливості трансформації ментальної, аксіологічної, етнокультурної та ін. моделей світу, що, своєю чергою, буде маніфестацією британської моделі світу в її розвитку впродовж останніх чотирьох століть.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі вивчення дискурсу присвятили свої праці такі вчені, як О. В. Александрова, Н. Д. Арутюнова, Р. Барт, Т. А. ван Дейк, М. Я. Димарський, Т. Г. Добросклонська, В. І. Карасик, В. В. Красних, О. С. Кубрякова, К. С. Серажим, П. Серіо, І. С. Шев-

ченко та ін. Дискурс розглядають як складний соціо-лінгвістичний феномен сучасного комунікативного середовища, який детермінований його соціокультурними, політичними, прагматично-ситуативними, психологічними та іншими чинниками, для якого характерна спільність світу, який «будується» впродовж розгортання дискурсу репродуктором та інтерпретується його реципієнтом [2, 138; 5, 111; 1, 87–91; 9, 90; 6, 11; 14; 11, 13; 12, 17; 8, 136–137].

За основу беремо той факт, що дискурс включає комплекс знань про світ, соціум, комунікантів та їх взаємовплив [13, 44–45]. Такий ракурс дослідження дає можливість вивчити особливості відображення людиною навколишнього світу, соціуму, проаналізувати реальний вияв взаємодії когнітивно-номінативної та комунікативної функції мови в конкретних соціокультурних ситуаціях. Крім того, залучення дискурсу як однієї із форм «живої мови» дозволяє підтвердити чи спростувати результати дослідження словникових дефініцій обраної лексики. Це, своєю чергою, уможливує спостереження динаміки МКС та ілюстрації її змін.

Залучення до аналізу саме медіа-дискурсу пояснюємо тим, що ключовим видом дискурсу, який реалізує рух соціальної думки і формує концептуальну картину світу людини в умовах сучасного суспільства, де головною рушійною силою є інформація, є медіа-дискурс. Його трактують як «сукупність процесів та продуктів мовленнєвої діяльності у сфері масової комунікації у всьому їх різноманітті та складності їхньої взаємодії» [4, 21].

Медіа-дискурс націлений на формування громадської думки та трансляцію фрагмента соціальної дійсності. Одержувачем мас-медійного повідомлення є широка аудиторія – «масова, в ознаковому відношенні неоднорідна, розсіяна, тому текст мас-медіа має бути зрозумілий масовому (середньому) споживачеві. Мас-медіа здійснюють вибір, коли «з мільйона подій на сторінку потрапляють тільки сотні. Вибір повинен базуватись на певних ціннісних фільтрах» [3, 35]. Саме ця специфіка медіа-дискурсу слугує ілюстрацією актуалізації лінгвокультурного компонента: через використаний лексико-семантичний варіант (ЛСВ) слова проявляється національно-культурна специфіка текстів, аксіологічна та моральна парадигми, поточна політична, історична, економічна ситуація тощо.

Серед основних форм існування медіа-дискурсу виділяють тексти новин, рекламні, розважальні, інформаційні тексти тощо. Свою увагу зосереджуємо на текстах новин друкованих газет та он-лайн видань, оскільки вони «постійно знаходяться в теперішньому, у точці, де дія відбувається в конкретний момент» [3, 22]. Тексти новин фіксують і відображають актуальний у певний момент довколишній світ, позначений соціальним фактором та актуальною ідеологією, аксіологічними і моральними установками, політичною, економічною ситуацією, історичним контекстом. Вони безпосередньо спрямовані на суспільну свідомість і формування громадської думки. Їх відмінними рисами є публічність, необмежене коло споживачів і передача відомостей та інформації [7, 15].

Отже, медіа-дискурс звернений до суспільства в цілому, він є соціально детермінованим, виявляє особливості суспільної свідомості на певному етапі його розвитку, транслює аксіологічні та ідеологічні установки на широку аудиторію, орієнтується на пересічного споживача. Метою медіа-дискурсу є повідомлення про явища навколишньої дійсності, її конструювання в текстах для передачі широкому колу осіб.

Формулювання мети і завдань статті. У пропонуваній статті аналіз дефініцій лексики *family* в еволюційному річизі [10] зіставлено з публіцистичними текстами відповідного періоду, що уможливує виявити подібності й розбіжності у словникових тлумаченнях та функціонуванні лексем у мовленні. Також це дає змогу простежити появу нових елементів лексичного значення (ЛЗ), некодифікованих у лексикографічних джерелах на певному етапі. Все це сприяє досягненню поставленої мети – локалізувати лінгвокультурний компонент і простежити його динаміку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для аналізу залучаємо тексти газетних новин архівів *The British Newspaper Archive* (кінець XVIII–2017 р.), *The Times* (кінець XVIII–2017 р.), *The Telegraph* (кінець XVIII–2017 р.). Таким чином, семантична структура аналізованої лексики розкривається через тексти, кожен з яких є виразником суб'єктивного трактування поняття, об'єктивованого лексемою *family*.

Слід окремо зазначити, що під час аналізу увагу зосереджено на факті певної невідповідності хронологічного характеру між узусом, публіцистичним дискурсом та лексикографічними матеріалами. Словники зазвичай «відстають» від живомовної форми тексту, оскільки обов'язковою умовою входження семантичного компонента у лексико-семантичну структуру є його «канонізація», пов'язана із традиціями, частотністю, поширенням уживання окремого елемента чи цілісної структури. Інакше кажучи, окрема семантична мікро- чи макроструктура повинна вкомпонуватись у мовно-комунікативний ландшафт, стати традиційною і запитуваною, і лише після цього вона набуває «легалізації» у лексикографічному просторі.

Перейдемо до самого аналізу. Серед газетних публікацій XVIII ст., у яких наявна лексема *family*, реалізуються компоненти значення 'unit' of the 'household' із обов'язковою прив'язкою до чоловіка як головного в сім'ї. Компонент, який би вказував на чоловіка як на першоджерело сім'ї, у словнику цього періоду подано у вигляді семи 'progenitor', де прочитується імпліцитний маркер 'male'. Проілюструємо сказане прикладами:

We are happy to say that the Bishop of Canada, with his family and suite, arrived safe and in health at Quebec (1793, Norfolk Chronicle);

Wanted a good cook in the Gentleman's family in the country (1789, The Ipswich Journal);

Lord North was severely reprobated, and with great justice, for attaching to himself and family to enormous a share of the spoils of his country (1795, Chester Chronicle);

Stuart Family ... in our own island we can produce, in the Royal Line of Stuart, a Race as steadily unfortunate as ever were recorded in History (1789, Northampton Mercury);

...that Boyle, the adventurer of the Cork family in Ireland, carried his twenty-seven pounds of goods to a good market (1790, Dublin Evening Post).

У наведених газетних цитатах лексема **family** поєднується з власним іменем, що позначає всю родину (*Stuart Family, the Cork family*), або з лексемою, яка вказує на чоловічий рід (*Bishop, Gentleman's, Lord*). Ця сама тенденція в газетних публікаціях зберігається на початку XIX ст., що засвідчують такі приклади:

Murder and Burning of The Lynch Family. ... they were indicted for setting fire to the house of Edward Lynch, ... and burning him and his family consisting altogether of eight individuals (1818, Saunders's News-Letter);

A widow lady, of respectable Connections, wishes to Board in the Family of a Clergyman, in the City of Oxford. ... No family but that of Clergyman would be desirable (1811, Oxford University and City Herald);

The Martyne family are decidedly the best singers we have heard for some time ... (1831, Reading Mercury).

У медіа-дискурсі Британії кінця XIX ст. уживання лексеми **family** актуалізує ті семантичні компоненти, які фіксуються у тлумаченнях словників початку XX ст. *A New English Dictionary on Historical Principles* (1901) та *The Concise Oxford Dictionary of Current English* (1919), а саме 'parents' and 'children'. Наприклад:

Mr. and Mrs. Grissell and family have returned to their residence ... (1878, Isle of Wight Observer);

Misfortunes have fallen very heavily on a married couple at Midhurst, whose family can certainly lay claim to an unbelievable record of broken limbs. Of the family of nine, all under 21, five are great sufferers ... (1898, South Wales Daily News);

She submitted that the lad was a member of her family not an employee ... as the lad was practically a member of her family she was exempt. – Who else does your family consist of? – I have my sister as a servant. – This is not my child but I keep him, and he takes his meal with me, and is practically under my guardianship. ... this lad is so nearly a part of the ... family ... (1899, Liverpool Mercury).

Те, що семантичні компоненти, наявні в газетних статтях, знаходять відображення у словнику наступного століття, підтверджує нашу думку, що лексикографічна продукція кодифікує у вигляді тлумачень знання і досвід людини, перевірені часом. Крім того, аналіз газетних текстів дає уявлення про те, як тлумачать сім'ю в певну епоху і що було її базовими складниками. Саме це відбито в мікросегментах значення, які виокремлюємо з контексту вживання лексеми **family**.

У першій половині XX ст. реалізуються ті самі компоненти значення 'parents' і 'children' досліджуваної лексеми, які зафіксовані наприкінці XIX ст.:

The average age of seven brothers and sisters who comprised the family is now about 90 years (1917, The Times);

The "average" working-class family ... contained only one child under fourteen years of age, whereas ... in 1904 related to an average family of more than five persons, of whom more than three were under fourteen (1948, The Times);

There will be no return in contemporary circumstances to the unrestricted Victorian family, averaging up to six children-which, incidentally, would double the population in less than thirty years. ... (1949, The Times);

The phenomenon of a decreasing average score in the test with an increasing size of the family is fully confirmed beyond all possible doubt. ... It does not seem that the drop is due to later children in a family being less intelligent ... the child's position in the family could be ascertained separately for different family sizes (1948, The Times).

Зауважимо: якщо в зазначених прикладах семантично не зафіксована обов'язкова вказівка на наявність обох батьків як елементів поняття **family**, то у другій половині XX ст. лексема **family** експліцитно маніфестує сему 'parent' with 'children'.

In one-parent families where the income of the head is below the tax threshold, the gain will be 50p a week more than in two-parent families (1977, The Times);

By Our Social Services Correspondent The Supplementary Benefits Commission announced yesterday that it will implement several of the recommendations of rent and housing costs made by the Finer committee, which conducted an inquiry into one-parent families.... that one-parent families tend to find it more difficult than others to get accommodation at reasonable rents (1975, The Times);

About one in eight families with children is a single-parent family. It is on this issue that family rows smolder. ... Changing attitudes to sex and split families are some of the reasons why teenagers are having sexual intercourse at an earlier age, a report by the Birth Control Trust says (1985, The Times).

Тенденцію, за якою один із батьків і діти вже становлять сім'ю, відображено в медіа-дискурсі, але словники XX ст. не кодифікують її. Цю саму ситуацію спостерігаємо на початку XXI ст., оскільки на приклади такого вживання лексеми **family** можна натрапити в газетних статтях:

The collapse of the traditional family has been a pivotal factor in the educational failure of white working class boys, according to today's report. Britain has the worst record in the world for family breakdown and boasts the highest level of divorce and lone parenting in Europe (2006, The Guardian).

Ігнорування семи, яку ми трактуємо як маркер культурного компонента лексичного значення, свідчить про значне «відставання» лексикографічної продукції, що відображає лише усталені уявлення на певному етапі розвитку суспільства. Можемо зробити прогноз, що словники наступних років будуть включати сему 'parent' до семантичної структури лексеми **family**. Вважаємо, що семантична структура цієї лексеми на сучасному етапі може бути доповнена компонентом, який позначає будь-яку істоту, що проживає з людиною ('cohabitant'), як, наприклад, у наведеному уривку:

...The hearse was followed by Mr Fortuyn's Daimler car and white stretch limousines carrying members of his immediate family. His two dogs, Kenneth and Carla,

which usually went everywhere with him, were led up the aisle of the cathedral by his butler, Herman, and sat in a front pew ... (2002, The Telegraph).

Інші проаналізовані нами випадки вживання досліджуваної лексики маніфестують компоненти значення, зазначені вище. Усі вони відображають традиційне уявлення про сім'ю, яка є 'unit' і складається з 'parents', 'children', 'relatives':

"I had marvellous parents," she told an interviewer, "I was an only child and they were absolutely angelic, and I was very happy." The **family** moved to London when Iris was nine, when her father joined the Civil Service ... (1999, The Telegraph);

The **family** has often posed for photographs and the children normally appear on the Blairs' Christmas cards. When on holiday, the **family** parades before the media for a picture, but does so on condition that it will then be left alone ... (2002, The Telegraph);

Police have asked the **families** of the British victims of flight MH17 for toothbrushes and other personal items so DNA samples can be taken to help formally identify them ... (2014, The Telegraph).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, проаналізовані випадки вживання лексики **family** в газетних публікаціях Британії останніх чотирьох століть указують на те, що семи 'parents' with 'children' виступають у ролі ядерних. Поява нових компонентів не є частотною, і їх відсутність у словникових тлумаченнях свідчить про стабільність і міцне вкорінення поняття, маніфестованого лексемою **family**. Важливим для цього дослідження є те, що кодифікація елементів значення лексики **family** та їх репрезентація в газетних статтях збігається.

Так, медіа-дискурс дає можливість простежити взаємозалежність комунікативних потреб суспільства і мови: потреби змінюються відповідно до динаміки культури і соціуму, а мовні засоби підлаштовуються під ці потреби. Таким чином, проекція результатів аналізу ЛЗ слова на медіа-дискурс забезпечує виокремлення саме тих семантичних компонентів, які є значущими на певному етапі розвитку суспільства. Крім того, залучення медіа-дискурсу допомагає унаочнити динаміку лінгвокультурного компонента ЛЗ слова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андронкіна Н. М. Понятіе «дискурс» в междисциплинарных исследованиях и его содержание в методике преподавания иностранных языков / Н. М. Андронкіна // Мир науки, культуры, образования. – 2008. – № 3. – С. 87–91.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с.
3. Добросклонская Т. Г. Вопросы изучения медиатекстов (опыт исследования современной английской медиаречи) / Т. Г. Добросклонская. – М. : Едиториал УРСС, 2013. – 288 с.
4. Добросклонская Т. Г. Медиадискурс как объект лингвистики и межкультурной коммуникации / Т. Г. Добросклонская // Вестник МГУ. Сер. 10 : Журналистика. – 2006. – № 2. – С. 20–23.
5. Красных В. В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? / В. В. Красных. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 375 с.
6. Кубрякова Е. С. О понятиях дискурса и дискурсивного анализа в современной лингвистике (обзор) / Е. С. Кубрякова // Дискурс, речь, речевая деятельность. Функциональные и структурные аспекты : сборник обзоров. – М., 2000. – С. 7–25.
7. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в понимании мира / Е. С. Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
8. Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
9. Макаров М. Л. Критический анализ дискурса в начале XXI века / М. Л. Макаров, И. В. Жуков : [материалы международного конф., посв. 60-летию фак-та мн. яз.]. – Тверь : ТГУ, 2003. – Ч. 2. – С. 89–102.
10. Матіяш І. М. Динаміка семантичної структури лексики «FAMILY» у контексті еволюції британської мовної картини світу / І. М. Матіяш // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна» : [зб. наук. праць / укл.: І. В. Ковальчук, Л. М. Коцюк, С. В. Новоселецька]. – Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія». – 2014. – Вип. 42. – С. 99–103.
11. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність (на матер. сучас. газ. публіцистики) : [монографія] / К. С. Серажим ; за ред. В. Різуна. – К. : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2002. – 392 с.
12. Соломіна А. В. Отражение национально-культурной специфики в аналитическом дискурсе : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Александра Валерьевна Соломіна. – СПб., 2010. – 173 с.
13. Степанов Ю. С. Альтернативный мир, Дискурс, Факты и принцип Причинности / Ю. С. Степанов // Язык и наука конца 20 века. – М., 1995. – С. 35–73.
14. Шевченко І. С. Мовленнєвий акт і дискурс в когнітивно-прагматичному та історичному ракурсі / І. С. Шевченко // Переклад наукових досліджень представників Харківської школи : [колект. монографія]. – Вінниця : Нова Книга, 2013. – С. 117–134.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. British Newspaper Archive [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.britishnewspaperarchive.co.uk/?utm_campaign=wb&utm_medium=email&utm_source=bna&utm_content=160603.
2. The Telegraph Archive [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.telegraph.co.uk/archive/>.
3. The Times Digital Archive [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.thetimes.co.uk/archive/>.